

beraber hacca gitti. Mekke'de iki yıl kalıp İslâmî bilgisini ilerletti ve çeşitli ülkeleri dolaşarak âlimlerle görüştü. 1872'de ülkedeki İslâmî direnişin sona erdiği bir sırada Yunnan'a döndü. Bu sırada cami ve medreseler kapatılmış, yıkılıp yıkılmış ve çok sayıda dinî lider öldürülmüştü. Babasının işini üstlenerek İslâmî eğitimi tekrar ihya etmeye çalışan Ma Lianyuan, bilgisinin derinliği ve gayretleri sayesinde Yunnanese müslümanlardan destek gördü. Diğer İslâm ülkelerinde uygulanan eğitimi kendi bölgesinde uygulamaya çalıştı. Daha kapsamlı bir sistem kurarak Yunnan'ı Çin'deki üç önemli İslâm eğitim merkezinden biri haline getirdi (diğer ikisi Shanxi ve Shandong). Modern bir İslâm okulu olarak eğitim veren bu kurum Güneydoğu Çin'den gelen müslüman talebelerine ilgi odağı oldu.

Üç aşamalı eğitim veren okulda temel ve orta eğitim aşamaları genel dinî dersleri içermekte, yüksek sınıfta ise öğrencilere ahung olmaları için özel bir eğitim verilmekteydi. Altı-on üç yaş arası çocuklara uygulanan temel eğitimin müfredatı Kur'ân-ı Kerim'in öğretilip ezberletilmesiyle temel dinî derslerden oluşmakta, orta öğretimde Arapça gramer bilgilerinden başlayarak Kur'an âyetleri ve fıkıh öğretilmekteydi. Dört veya altı yıl süren yüksek öğrenim bölümünde ise şu eserler okutulmaktaydı: *Tefsîrû'l-Celâleyn*, *Şerhu'l-Vikâye* (Sadrüşşerîa), *Âkâ'idü'n-Nesefî*, *el-Beyân* (Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm'* una Sa'deddin et-Teftâzânî'nin yazdığı şerh) ve *Molla Câmî* (*el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye*, Abdurrahman-ı Câmî). Yenilikçi bir kişiliğe sahip olan Ma Lianyuan eğitimde klasik metinleri gözden geçirerek basitleştirmeye, dil bilgisini kurallarını sistemleştirmeye çalıştı. Ayrıca kadın eğitimine önem vererek müslüman kadınlar için İslâmî kitapçıklar dizisi hazırladı.

Altmış yaşında Yunnan'dan ayrılan Ma Lianyuan önce Burma'ya gitti, oradan bir süre hocalık yaptığı ve bazı eserlerini Arapça ve Farsça olarak bastırıldığı Hindistan'a geçti. 1903 yılında Hindistan'ın kuzeyindeki Kanpûr'da (Cawnpore) vefat etti. Çin'i niçin terkettiği bilinmemekte, bazı kaynaklarda mezhep çatışmaları yüzünden yurtdandan ayrılmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Yunnan'daki İslâm eğitimi kurumları varlığını Ma Dexing'e borçlu olmakla birlikte onları geliştiren ve standart kurumlar haline getiren Ma Lianyuan olmuştur. Onun ayrılmasından sonra Yunnan'da İslâm eğitimi bü-

yük bir gerileme sürecine girmişse de eğitim müessesesi cumhuriyet döneminin sonlarına kadar ayakta kalmıştır. Ma Lianyuan'ın Çin'deki müslüman gençlere İslâmî kimliğin aktarılması idealine önemli katkıları olmuştur. Ma Lianyuan çoğu Arapça ve Farsça olmak üzere yirmi kadar eser kaleme almıştır. Çince yazılmış iki eserinden biri *Haitie Shijie* başlığını taşımakta ve bazı Kur'an âyetlerinin tefsirini içermektedir. Diğeri ise bir hıristiyan misyonerine karşı yazdığı *Bianli Mingzhen Yulu* adlı reddiyedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ma Lianyuan, "Da Zhaxue Xu", *Zhongguo Isilanjiaoshi Cankao Ziliao* (ed. Li Xinhua et al.), Yinchuan 1988, s. 593; Na Zhong, "Qingdai Yunnan Musilin dui Yisilan di Jiaoxue yu Yenjü", *Qingdai Zhongguo Isilanjiao Lunji*, Yinchuan 1981, s. 124-125; Na Guoxiang, "Jintang Jiaoyujia Ma Lianyuan", *Yunnan Huizu Shehui Lishi Diaocha*, Kuming 1987, IV, 96-99; Pang Shiqian, "Zhongguo Huijiao Shiyuan Jiaoyu zhi Yiangye yu Keben", *Yugong*, VII/4 (1937), s. 128-130; Bai Shou'i, "Ma Lianyuan, Wang Kuan, Ma Wanfu", *Zhongguo Musilin*, II/3 (1982), s. 3-4.

N. CHANG-KUAN LIN

MA MING-HSIN (1718-1781)

Nakşibendiyye-Cehriyye
tarikatinin kurucusu
Çinli âlim ve mutasavvif.

Kuzeybatı Çin'de Kan-su eyaletinin Jiezhou şehrinde müslüman fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İslâmî adı İbrâhim Vikâyetullah'tır. Kaynaklarda Azîz veya Muhammed Emîn diye anıldığı da kaydedilir. Henüz doğmadan babası öldü, çocuk yaşındayken annesini kaybetti. İlk eğitimini cami imamı olan amcasından aldı, bu sırada caminin temizlik işlerine yardımcı oldu. 1728'de amcasıyla birlikte hac yolculuğuna çıktığı sırada Buhara'da şiddetli kum fırtınasına yakalandığı, bu sırada amcasını kaybettiği, çaresiz bir haldeyken kendisine bir şeyhin yardım ettiği ve daha sonra da Arabistan'a gönderdiği nakledilir. Bu durumda onun ilk tasavvufî eğitimini Buhara'da gördüğü söylenebilir. Ebû Alamah Abdülkâdir (Guan Li-ye) isimli bir müridi tarafından kaleme alınan yarı biyografik *Rashah* adlı eserde amcasıyla birlikte güneydeki ipek yolunu kullanarak Çin'in güneybatısındaki Yunnan, Burma ve Hindistan yoluyla Arabistan'a gittikleri kaydedilmektedir.

Öğrenimini tamamlamak için uzun süre İslâm ülkelerinde dolaşan Ma Ming-

hsin'in (Mingxin) hangi ülkelere gittiği ve nasıl bir dinî eğitim aldığı hususunda kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Ancak Yemen'de eğitim gördüğü ve Mısır'a geçerek Ezher'de okuduğu bilinmektedir. Onun Nakşibendiyye tarikatine Orta Asya'da girmiş olabileceği ileri sürülmektedir. Yemen'de iken Abdülhâlik b. Zeyn el-Mizcâcî ile Zebîd bölgesinde temas kurduğu da düşünülebilir. Abdülhâlik'in tarikat silsilesinin muhtemelen İbrâhim b. Hasan el-Kûrânî vasıtasıyla Medinenli Şeyh Ahmed el-Kuşâşî'ye ulaştığı, Kuşâşî'nin birçok tarikatın yanı sıra Nakşibendiyye'den de icâzetli olduğu bilindiğine göre Ma Ming-hsin'in bu silsileyle Nakşibendiyye'ye bağlandığı da söylenebilir.

Muhammed Hayât es-Sindî, İbrâhim b. Hasan el-Kûrânî, Şah Veliyyullah gibi şahsiyetler tarafından temsil edilen dini ihya hareketinin etkisi altında kalması muhtemel olan Ma Ming-hsin on yedi yıl sonra memleketine döndüğünde Çin müslümanlarını, Han Çinlileri'nin dinî geleneklerinin etkisi altında kalıp doğru yoldan sapmakla suçladı. Camilerin Çin ibadethaneleri gibi inşa edilmesine karşı çıktı ve tezyinatının sade olmasında ısrar etti. Mensuplarının Han Çinlileri'nin cenaze âdetlerini uygulamalarını yasakladı. Müslümanın sade bir hayat yaşaması ve hayatını yalnızca İslâm toplumuna adanması gerektiğini vurguladı. Onun bu anlayışı Çin'in mahallî âdetleriyle İslâm'ın sentezini engelledi.

Ma Ming-hsin'den önce Çin'de Nakşibendiyye tarikati mensupları hafî zikir icra ediyor, tarikat da bu sebeple Hafîyye diye anılıyordu. Ma Ming-hsin baş ve kolların sallandığı cehri zikir uygulamasını benimsemiş, bundan dolayı tarikatine Cehriyye adı verilmiştir. Bazı araştırmacılar onun Ahmed Yesevî'ye ulaşan bir silsilesinin olduğunu ve cehri zikri Yesevî'nin uyguladığı "zikr-i erre" sebebiyle benimsemiş olabileceğini, hatta onun Çin'de hem Nakşibendiyye hem Yeseviyye kullarını öğrettiğini ileri sürmüşlerdir. Hafîyye koluna mensup Nakşiler, muhtemelen daha önce bazı Nakşibendiyye kollarında cehri zikrin uygulandığını bilmedikleri için Ma Ming-hsin'in bu uygulamasını eleştirmişlerdir.

Kendisini Çin'in en büyük ve en son şeyhi olarak gören, hakikate ancak şeriatla tarikat birleştirdiği takdirde ulaşılabileceğini söyleyen Ma Ming-hsin, bir tarikat şeyhi olmanın yanı sıra İslâm toplumunun siyasal ve sosyal anlamda lideri kabul edildi. Liderlik için akrabalık yerine ehliye-

ti ve İlyakati şart koşması ve bunun gerçek İslâmî prensip olduğunu söylemesi, Çin'de müslüman topluluklara karşı bir meydan okuma ve önceki sistemi savunlanlara karşı bir hakaret olarak görüldü. Çünkü bu, liderlerin kabile içinden seçilmesi uygulamasını kaldırmak mânasına geliyordu. Onun görüşü Kuzeybatı Çin müslüman topluluğu içinde büyük huzursuzluklara yol açtı. Çin hükümeti de bu yeni anlayışı, sosyal çalkantılara sebep olacak ve yönetime karşı siyasî tehdit oluşturacak gizli bir teşekkül oluşturma gayreti şeklinde değerlendirerek Ma Ming-hsin'e ağır zulümler uyguladı. Ma Ming-hsin 27 Mart 1781'de idam edildi. Onun ölümünü mensuplarının katliamı takip etti. Manchu hükümetinin daha fazla zulmüne engel olmak için başarılmadığı Su Si-shi-san diğer Cehriyer'le birlikte ayaklandysa da başarılı olamadı.

Ma Ming-hsin'den sonra yerine halifelerinden Ma Hsian-ch'ang Muhammed Zanbanî İmâmülâlem geçti. Onun ardından posta oturan Ma Ma-t'in Muhammed Celâl Kutbülâlem, Manchu hükümetinin adaletsiz yönetimine karşı yürüttüğü mücadeleden dolayı tutuklanmak üzereyken yerine oğlu Ma Yi-te Muhammed Safî Hakîkullah'ı geçirmesiyle tarikatın ilkelerine aykırı bir uygulama başlamış oldu. Ancak Ma Yi-te'den sonra yerine oğlu Ma Hualung'un geçmesinin Ma Ming-hsin'in İlyakat prensibine uygun olduğu kabul edilmektedir. Ma Ming-hsin'in kurduğu Cehriyye tarikatı benimsediği cihad ruhuyla İslâm'ın Çin'de daha da derinlere kök salmasını sağlamış, kendisinden sonra halifeleri tarikatı bütün Çin'e yaymaya çalışmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Alamah Abdülkâdir (Guan Li-ye), *Re-shi-ha-er* (trc. Yan Wan-bao v.dğr.), Beijing 1993; J. F. Fletcher, "Central Asian Sufism and Ma-ming-hsin's New Teaching", *Proceedings of the Fourth East Asian Altaistic Conference* (ed. Ch'en Chieh-hsien), Taipei 1973, s. 75-96; a.m.f., "Les 'voies' (tırıuq) a soufies en Chine", *Les ordres mystiques dans l'Islam, chemine-ments et situation actuelle* (ed. A. Popovic - G. Veinstein), Paris 1985, s. 13-26; a.m.f., "The Naqshbandiyya and the Dhikr-i Arra", *JTS*, I (1977), s. 113-119; a.m.f., "The Taylor-Pickens Letters on the Jahri Branch of the Naqshbandiyya in China", *Central and Inner Asian Studies*, III/1 (1989), s. 1-35; D. C. Gladney, *Muslim Chinese: Ethnic Nationalism in the People's Republic*, London 1991, s. 48-53, 59, 165; Ma Tong, *Zhong-guo Yi-si-lan Jiao-pai yu Men-huan Zhi-du Shi-lue*, Yinchuan 1995; J. N. Lipman, *Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China*, London 1997, s. 85-91, 95, 99, 103-114; Ma Shue-zhi, *Jehelinye Dao-tong Xiao-shi: Kitab el-Cehriyye* (Ma Zhong-jie

et al tarafından Çince'ye kısmen tercüme edilmiştir) [baskı yeri ve tarihi yok]; J. Trippner, "Islamische Gruppen und Gräberkult in Nordwest China", *WI*, VII (1961), s. 142-171; J. Ford, "Some Chinese Muslims of the 17th and 18th Centuries", *As.Af.*, V/2 (1974), s. 144-156; A. D. W. Forbes, "Ma Ming-Hsin", *EP²* (Ing.), V, 850-852.

N. CHANG-KUAN LIN

MA ZHU

(1640-1709 [?])

Çin'de İslâmî hayatın gelişmesine önemli katkılarda bulunan âlim.

Yunnan eyaletinin batısındaki Zardandan eyaletinin başşehri Yongchang Fu'da doğdu. Çinleşmiş müslüman bir ailenin çocuğudur. Kendi ifadesine göre Cengiz Han'a katılarak Moğollar'ın hizmetine giren, Kubilay Han tarafından Yunnan eyaletine sivil vali olarak tayin edilen ve 1299'da orada ölen Buharalı kumandan Seyyid el-Ecel Şemseddin Ömer'in on beşinci ve Hz. Peygamber'in kırk beşinci dereceden torunudur. İslâmî adı Yûsuf olan Ma Zhu Çinliler tarafından Wen Bing, Zhong Xiu ve Zhinan Loren diye tanınmaktadır.

Küçük yaşta anne ve babasını kaybettiği için düzenli bir dinî tahsil görmeyen Ma Zhu, ilk öğrenimi sırasında camide yapılan din derslerine devam etmiş olmalıdır. 1657 yılında Yunnan'da Ming hânedanının son hükümdarı olan Yung-li'nin sarayında kâtip olarak göreve başladı. 1659'da Yunnan'ın Manchu hânedanı tarafından zaptedilip Ming ailesinin ortadan kaldırıldığı dönemde herhangi bir zarar görmediği anlaşılan Ma Zhu, Yunnan'ın küçük bir kasabasında müslüman bir ailenin yanında öğretmenlik yapmaya başladı.

Ma Zhu 1665 yılında, o dönemde Yunnan eyaletinin en bilgili kişisi sayılan He Guanwu'dan öğrenim görmek üzere Kunmingin batısındaki Wuding'e gitti. Burada kısa zamanda tanınan Ma Zhu bilgisi ve başarısı ile etkili oldu. Halk onu geleneksel Çin klasiklerini ve saray hizmetinde kazandığı devlet adamlığı tecrübesini gençlere öğretmekle görevlendirdi. Bu maksatla Konfüçyanist teoriye dayanan, İslâm ahlâkı ile de bezenmiş, *Jing Quan* adlı politika konusundaki iki ciltlik eserini yazdı. Büyük bir ihtimalle bu safhada çevredeki müslüman cemaatle daha yakın ilişkiler kurmaya başladı.

1669'da seyahat amacıyla Yunnan'dan ayrılarak o dönemde Çin'in her tarafından

gelen ilim adamlarının bulunduğu bir yer olan Pekin'e gitti. Ma Zhu'nun Pekin'e gelişi, Yuan hânedanı devrinden itibaren astronomi bûrosunu elinde tutan müslüman âlimlerin bu görevlerinin ellerinden alınıp Cizvit papazlarına verildiği bir devreye rastlıyordu. Bunun sebebi papazların hesapların yanlış yapıldığı yolundaki iddiasıydı. Guo Zi Jian adlı imparatorluk akademisinde öğretim görevi alan Ma Zhu, Pekin'deki çalışmaları esnasında bütün gayretini Arapça ve Farsça yazılmış İslâmî literatürü araştırmaya sarfetti, Konfüçyanizm'den uzaklaşarak tamamen İslâm'a döndü. Onun Pekin'de kaldığı on sekiz yıl zarfında "sevgili dedem" diye bahsettiği Hz. Peygamber hakkında araştırmalarda bulunduğu belirtilmektedir.

İslâm inançlarının yeniden hayata geçirilmesi konusunda Wang Tai-Yü'sün hayranı olan Ma Zhu, 1685 yılında kendisine asıl şöhretini sağlayan *Qingzhen Zhinan* (Gerçek dinin rehberi) adlı eserini tamamladı. Ma Zhu yazdığı bu kitapla Wang'ın eserini aşmaya çalıştı. Bulunduğu akademiye yakın arkadaşlık kurduğu Manchu hânedanına mensup Yen prensi vasıtasıyla kitabını imparatora sunmak istediye de muvaffak olamadı. Ming yöneticilerinin Han Çinlileri'nden olmayan halk üzerindeki Çinileştirme politikasının, müslüman unsurların yavaş yavaş Çin toplumu ile birleşmesi ve onların diğer müslüman milletlerden kopup kendi dinî hüviyetlerini kaybetmesi sonucunu doğuracağına farkında olan Ma Zhu, buna karşı Çin müslümanları arasında İslâmî anlamda bir dirilişi gerçekleştirmek idealini taşıyordu. Önce İslâm'ın rahatça anlatılıp savunulması imkânını elde etmek amacıyla İmparator Kanxi ile görüşüp İslâm'ı resmen tanımını sağlama teşebbüsünde bulundu. Bunun için İslâm'ın Çin gelenekleriyle bağdaştığı yolundaki tezini ortaya koydu. Kendisini de aralarında saydığı peygamber nesline değer verilmesini istedi ve daha önce Moğol idarecilerinin geçmişlerine gösterilen muamelenin kendilerinden de esirgenmemesi yönündeki önerilerini saraya ilettiler. İstekleri saray tarafından kabul edilmeyince Pekin'den ayrıldı. Bundan sonraki hayatını yazı yazmak, çeşitli yerlerdeki müslümanlar arasında seyahatte bulunmak ve onları irşad etmekle geçirdi. Onunla ilgili son bilgi, 1709 yılında dedesi Seyyid el-Ecell'in Kunming yakınındaki mezarını tamir ettirmesi ve hâtırasına yazılı bir mezar taşı dikirtmesidir. Ma Zhu, Çin toplumuyla birlikte yaşamaktan doğan krizlerin bir yan-